

УДК 631.14:330.341.1

МИТЯЙ О.В., канд. екон. наук, доцент

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ І ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТА РІВНЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ АПК

В статті аналізуються основні проблеми інвестиційної привабливості та рівня інноваційного розвитку суб'єктів господарювання АПК України. Встановлено, що не вирішеними залишаються проблеми визначення об'єктивних критеріїв економічної ефективності інноваційної діяльності в сфері АПК. Запропоновано теоретико-практичний підхід оцінки здатності і готовності підприємств АПК до впровадження інноваційних стратегій розвитку.

Ключові слова: інновації, інноваційно-інвестиційні стратегії, інноваційна активність, інвестиційна привабливість

This article analyzes the main problems of low investment attractiveness and level of innovation development of agricultural businesses in Ukraine. Found that non-solved problem remains the definition of objective criteria of economic efficiency innovation in agriculture. A theoretical and practical approach estimates the ability and readiness of agricultural enterprises to implement innovative strategies.

Keywords: innovation, innovation and investment strategies, innovative asset-effectiveness, investment attractiveness

Вступ. Необхідність розвитку інноваційної діяльності АПК є однією з ключових проблем, здатних не лише змінити характер виробничої діяльності, але й наповнити її новим сенсом і практичним змістом. Сучасні умови господарювання, що склалися в Україні, вимагають розширеного відтворення агропромислового потенціалу на високотехнологічній основі, ефективність якого повинна забезпечуватися безперервною інноваційною діяльністю підприємств і наукових організацій галузей АПК.

Ряд аспектів стратегії інноваційного розвитку АПК досі залишається принципово не визначеним, зокрема, механізми стимулювання і державної підтримки інноваційної діяльності, розширення комерційних можливостей фінансування інноваційних розробок і венчурного підприємництва, поглиблення інформаційних і економічних взаємозв'язків між наукою і виробництвом в процесі використання інтелектуальної власності.

Ситуація, яка склалася в агропромисловому виробництві, характеризується тим, що за наявності доки ще значної наукової і технологічної бази спостерігається занепад інноваційної активності у зв'язку з недостатністю в підприємств власних інвестиційних ресурсів, незначними державною підтримкою і бюджетним фінансуванням, недоступністю кредитних ресурсів, низькою інвестиційною привабливістю, гіпертрофованим диспаритетом цін на сільськогосподарську продукцію і матеріально-технічні ресурси, низьким платоспроможним попитом на нову продукцію і технології, високим рівнем ризиків в інноваційній сфері.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Закономірності інноваційного розвитку підприємств досліджувалися в наукових роботах багатьох відомих вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед українських вчених-економістів дослідженнями в області інноваційної діяльності займалися В. Александрова, Ю. Ба-

жал, А. Василенко, А. Волков, І. Гришова, А. Гальчинський, В. Геєць, М. Дем'яненко, М. Денисенко, С. Захарін, С. Ілляшенко, Н. Краснокутська, М. Малік, П. Микитюк, М. Пашута, В. Россоха, А. Чухно [1-10] та інші. Вагомий внесок в теорію і практику управління інноваційною діяльністю в аграрній сфері внесли такі вчені, як А. Дацій, М. Зубець, С. Іванюта, А. Крисальний, Д. Крисанов, П. Музика, В. Трегобчук, Л. Федулова. У наукових працях цих вчених охоплено організаційно-економічні аспекти управління інноваціями в аграрному виробництві.

Незважаючи на велику кількість публікацій, остаточно не вирішеними залишаються проблеми визначення комплексу об'єктивних критеріїв економічної ефективності інноваційної діяльності у сфері АПК, узгодження підходів до оптимізації внутрішніх і зовнішніх умов інноваційної діяльності, оцінки здатності і готовності галузевого виробництва до впровадження інноваційних стратегій розвитку.

Тому, виникає необхідність у формуванні нових наукових підходів до розробки дієвих напрямів інноваційного розвитку і обґрунтування практичних основ для їх реалізації, що і визначає актуальність досліджуваної тематики.

Метою статті є узагальнення, обґрунтування і конкретизація методично-практичних підходів до здійснення диференційованого аналізу здатності, можливості і готовності галузевих складових АПК до інноваційно-інвестиційного розвитку в сучасних умовах господарювання, а також виокремлення комплексу чинників, що визначають ефективність процесу практичної реалізації інновацій в аграрному виробництві.

Виклад основного матеріалу. Здатність підприємств агропромислового комплексу до здійснення інноваційної діяльності визначається тим, чи повинні підприємство, об'єднання підприємств взагалі прагнути до інновацій. Свідома відмова від інновацій для

деяких підприємств АПК може бути вимушеним стратегічним рішенням. Тому, здатність галузевого виробництва до інноваційного розвитку починається, на наш погляд, з усвідомлення його дійсної необхідності.

Якщо аналіз ринку і конкурентів підтвердить необхідність, а головне, здатність інноваційного розвитку, то підприємства, галузеві об'єднання аграрної сфери можуть визначати стратегічні напрями своєї інноваційної діяльності.

Таким чином, міру орієнтованості галузевого виробництва на інноваційний шлях розвитку можна визначити шляхом аналізу його здібності, можливості і готовності до інноваційної діяльності.

Можливість агропромислового виробництва до інноваційного розвитку визначається інноваційним потенціалом, тобто здатністю підприємств впроваджувати, притягати і реалізовувати інновації у рамках вибраного стратегічного напрямку розвитку. Тому, потрібне формування і узагальнення типових умов для диференційованого визначення здатності і готовності підприємств і галузевих складових агропромислового виробництва до інноваційного розвитку на основі порівняння інноваційного потенціалу з певним набором характеристик і проведеної оцінки негативних чинників.

Відмітимо, що галузевий виробничий потенціал досить тісно пов'язаний з інноваційним. Елементами інноваційного потенціалу галузевого виробництва АПК є його матеріально-технічні, технологічні, фінансові, організаційні, інтелектуальні, під-

приємницькі і кадрові можливості, які дозволяють підприємствам галузі займатися інноваційною діяльністю.

У сучасних умовах господарювання важливою складовою інноваційного потенціалу галузевого виробництва є його ресурсне, а головне, фінансове забезпечення. Наявність власних і реальна можливість притягнути позикові засоби для реалізації інноваційної політики є визначальним чинником при виборі стратегії інноваційного розвитку галузевого виробництва. При цьому враховується не лише можливість здійснення ризикованих капіталовкладень в інноваційну діяльність, але і можливість їх швидкої мобілізації для реалізації інноваційних програм.

Після визначення реально можливого і ефективного напрямку інноваційного розвитку, необхідно проаналізувати, наскільки можливості інноваційного потенціалу підприємств, галузі АПК відповідають вибраному стратегічному напрямку. Це дозволить оцінити реальну здатність до інноваційного розвитку, яка визначається шляхом порівняння наявного інноваційного потенціалу з оптимальним набором характеристик, сприйнятливих до інновацій.

Основним завданням на цьому етапі є визначення і оцінка чинників, що негативно впливають на механізми інноваційного розвитку галузевого виробництва, мінімізація і нейтралізація їх впливу.

Характеристику умов, що визначають здатність агропромислового виробництва до реалізації певної інноваційної стратегії, можна представити наступним чином (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика умов, що визначають здатність галузевого виробництва до інноваційного розвитку залежно від вибраного стратегічного напрямку

Складові організаційно-економічного механізму АПК	Стратегічний напрям інноваційної діяльності аграрного галузевого виробництва			
	Самостійне виробництво інновацій	Інтеграція діяльності з науковими організаціями	Відставання з мінімальними затратами	Поступове впровадження окремих інноваційних елементів
Прикладні дослідження і розробки	Чіткий аналіз і інформованість про стан ринку техніки, технології, необхідних для галузевого виробництва	Ефективне впровадження розробок в виробництво	Здатність розробляти нові технології і оптимально управляти виробничими процесами	Оцінка можливостей, орієнтація на споживача
Виробництво	Виробництво аграрної продукції із застосуванням системи поступального зростання рівня інноваційного виробництва	Виробництво з оперативним впровадженням інноваційних продуктів	Високопродуктивне, економічно ефективне виробництво	Гнучка, адаптивна структура галузевого виробництва
Фінансове забезпечення	Необхідність наявності істотних сум ризикованих капіталовкладень	Швидка мобілізація значних власних, позикових і запозичених капіталовкладень	Наявність значних матеріально-технічних і фінансових ресурсів	Наявність початкових або середніх матеріально-технічних і фінансових ресурсів

Продовження таблиці 1

Організаційне забезпечення	Гнучка структура, здатна до адаптації, до змін	Поєднання гнучкої, адаптивної структури з економічно ефективною	Організаційна структура механічного типу	Гнучка структура управління органічного типу
Кадрове забезпечення	Оцінка наявного інтелектуального потенціалу підприємства, якісна характеристика кадрів, підвищення кваліфікації	Оцінка інтелектуального потенціалу кадрів, запрошення фахівців наукових організацій	Підвищення ефективності кадрового потенціалу, підвищення мотивації	Зростання рівня інтелектуального розвитку кадрів, підвищення кваліфікації

Джерело: [9]

Можливість здійснювати інноваційну діяльність визначається потенційною здатністю галузевого виробництва (інноваційним потенціалом) і сукупністю умов (зовнішніх і внутрішніх чинників), які сприяють або перешкоджають реалізації інновацій.

Відмітимо, що готовність аграрного виробництва до інноваційного розвитку визначається багатьма чинниками, пріоритетними з яких являються: обраний стратегічний напрям інноваційної діяльності, наявність ресурсного і організаційного забезпечення, технічний і технологічний потенціал, реальні можливості розповсюдження нововведень галузевими виробниками.

На нашу думку, послідовність аналізу здатності і готовності галузевих складових аграрного виробництва до інноваційного розвитку можна представити таким чином (рис. 1).

Готовність галузевого виробництва до інноваційного розвитку можна поділити на економічну, виробничу, екологічну, психологічну і правову.

Економічна готовність полягає в рівні ресурсного забезпечення інноваційного розвитку галузевого виробництва: наявність власних засобів, доступ до позикових і притягнених джерел інвестиційних ресурсів, наявність кваліфікованих кадрів, мотивація співробітників до інновативного підходу до виробничого процесу, сировинна і матеріальна забезпеченість галузевого виробництва. Також до категорії економічної готовності можна віднести наявність ефективних інтеграційних зв'язків підприємств з науковими організаціями, виробниками інноваційних продуктів і розробок в області галузей аграрного виробництва.

Виробнича готовність полягає в технічній і технологічній готовності галузевого виробництва до інноваційного розвитку, в наявності виробничих потужностей, оборотних фондів і засобів обігу підприємств галузі, можливості виробництва продукції на інноваційній основі на конкурентоздатному рівні виробничих витрат.

Екологічна готовність полягає в можливості

здійснення заходів по захисту довкілля, збереження родючості і продуктивності сільськогосподарських угідь (ріллі і багаторічних насаджень). Психологічна готовність відбиває морально-психологічний клімат керівництва підприємств, що склався, його сприйнятливості до прогресивних змін, рівень мотивації в колективі і наявність стимулів для творчої діяльності.

Правова готовність галузевого виробництва до впровадження інновацій проявляється в правовій захищеності розробників, виробників і споживачів нової техніки і технологій.

Вона передбачає розробку правових актів, що регламентують стосунки підприємств і окремих осіб в процесі створення, виготовлення, впровадження інновацій, а також розробку інструкцій, положень, методичних матеріалів.

Таким чином, послідовність аналізу здатності і готовності галузевого виробництва АПК до реалізації інноваційної політики і стратегії, реалізується в три етапи: аналіз здатності аграрного галузевого виробництва до інноваційного розвитку; оцінка можливостей інноваційного розвитку галузі; аналіз готовності галузевого виробництва до реалізації того або іншого стратегічного напрямку інноваційної діяльності.

Послідовна реалізація цих етапів дозволить визначити потенційні можливості галузевого виробництва в реалізації інновацій з урахуванням дії сукупності чинників, сприяючих або, навпаки, перешкоджаючих інноваційній діяльності, а також мотиваційних, організаційних і правових складових.

Інноваційна діяльність, як правило, довготривала в часі і припускає чітке бачення перспективи. Стратегічне управління інноваціями вирішує питання планування і реалізації інноваційних проектів, розрахованих на значний якісний стрибок у виробничому, організаційному і соціальному середовищі галузевого виробництва. Інноваційна стратегія безумовно доповнює функціональні стратегії будь-якого підприємства, особливо виробничу, кадрову, фінансову, а також стратегію збуту.

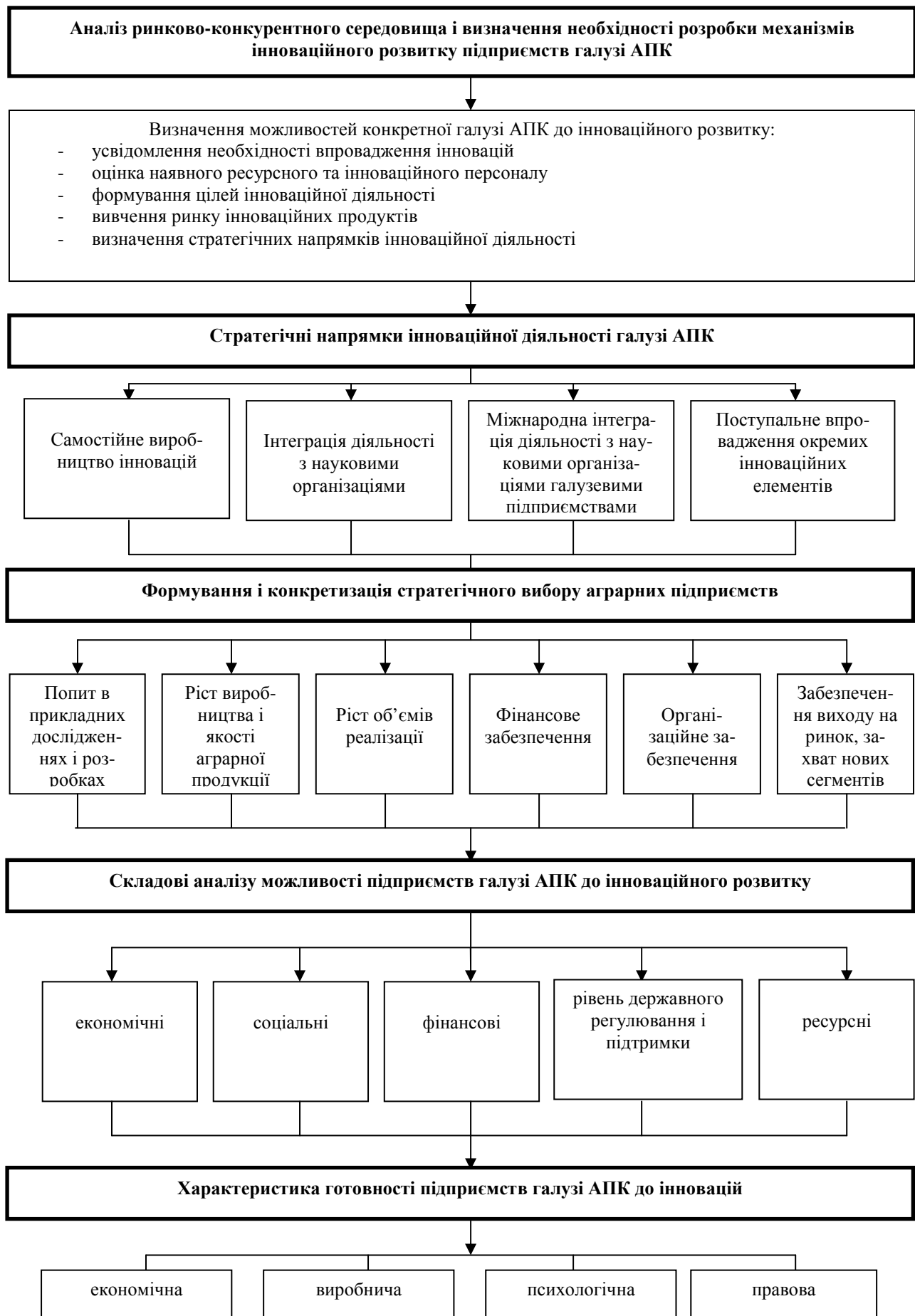

Рис. 1. Алгоритм аналізу здатності, можливості і готовності підприємств галузі АПК до інноваційного розвитку

Окремо слід виділити інвестиційну складову такого простору. Оскільки здійснення інноваційної діяльності є запорукою виживання і успішного функціонування аграрного виробництва, значна частина виробничих інвестицій, орієнтованих на розвиток галузевого виробництва, може бути спрямована на фінансування інновацій.

Таким чином, здійснення інвестиційної підтримки інноваційної діяльності і формування інноваційно-інвестиційної стратегії галузевого виробництва є дуже актуальним завданням в сучасних умовах господарювання.

Формування інноваційної стратегії значною мірою залежить від можливостей здійснення її повномасштабного фінансування, доступу до джерел ресурсів, оптимального розподілу ресурсів між поточною виробничою і інноваційною діяльністю в процесі виробництва.

Не можна не відмітити, що проблема обмеженості фінансових ресурсів є найпріоритетнішою для аграрних підприємств. Крайня недостатність рівня державної підтримки галузей агропромислового комплексу, низька доступність кредитних ресурсів, незважаючи на об'єктивне зростання потреби у банківському кредитуванні АПК, недостатність власних фінансових ресурсів, внаслідок низької рентабельності аграрного виробництва в окремих галузях, практично нівелює саму можливість інноваційного розвитку.

В цьому випадку керівництву необхідно вирішити, або віддати перевагу поточної, налагодженої виробничої діяльності або активно займатися формуванням і реалізацією інноваційно-інвестиційної стратегії. Проте необхідно відмітити, що для того, щоб досягти поступального зростання і розвитку виробництва, конкурентних переваг, інноваційну діяльність потрібно розглядати як необхідний, постійний і без-

перервний процес, а етап пошуку реальних, менш витратних джерел фінансування є дуже відповідальним і складним, оскільки визначає подальшу ефективність і доцільність реалізації стратегії.

Висновки. Таким чином відмітимо, що вибір форм і методів інвестиційної підтримки інноваційної діяльності АПК з урахуванням об'єктивної оцінки здатності і готовності галузевих складових до інноваційного розвитку є першочорговим напрямом успішної реалізації інноваційної стратегії. Це визначає доцільність розгляду інноваційної і інвестиційної діяльності галузевого виробництва в окремому синергетично обґрунтованому інноваційно-інвестиційному просторі.

Враховуючи загальну популярність тверджень про пріоритетність ролі держави і галузевої науки в забезпеченні і регулюванні інноваційного розвитку, основними напрямками державної політики інноваційного розвитку АПК на сучасному етапі повинні стати:

- забезпечення сприятливих умов для здійснення модернізації виробничої бази агропромислових підприємств, підвищення інноваційної сприйнятливості і інвестиційної привабливості агропромислового виробництва;

- прийняття концепції партнерства держави, наукового співтовариства і агробізнесу в досягненні параметрів державних галузевих програм і проектів формування внутрішнього ринку споживання продовольства і експортного потенціалу продукції АПК;

- створення дієвої інфраструктури генерації наукових знань і здійснення інноваційних процесів, спрямованої на формування ринку продукції відповідно до попиту споживачів;

- підвищення ролі регіонів в розвитку інноваційних процесів в аграрному секторі, застосування методів сприяння інноваціям.

Література

1. Володін С. А. Теоретико-методологічні та організаційні засади інноваційного провайдингу на наукоємному аграрному ринку / С. А. Володін. - К. : ННЦ ІАЕ, 2007. - С. 13-85.
2. Гришова І. Ю. Державна підтримка як невід'ємний механізм економічного зростання. Інституційні чинники розвитку підприємницьких структур. Колективна монографія / Під ред. д.е.н., професора О.О. Непочатенко. - Умань : СПД Сочінський, 2013 - С. 36-44.
3. Дем'яненко М. Я. Проблемні питання державної політики фінансової підтримки сільського господарства. / М. Я. Дем'яненко // Економіка АПК. - 2011. - № 7. - С. 67-72.
4. Зубець М. В. Економічні аспекти реформування аграрно-промислового комплексу України / М. В. Зубець, М. Д. Безуглий. - К. : Аграрна наука, 2010. - 32 с.
5. Інноваційна діяльність в агропромисловому виробництві України / [М. М. Кулаєць, М. Ф. Бабієнко, П. А. Лайко та ін.]. - Економіка АПК. - 2010. - № 6. - С. 113-119.
6. Коденська М. Ю. Інноваційний продукт аграрно-економічної науки, його оцінка та інвестиційне забезпечення [Електронний ресурс] / М. Ю. Коденська, Н. М. Перепелиця // Вісник Харківського НАУ ім. В. В. Докучаєва. - 2009. - № 11. - (Серія „Економіка АПК та природокористування”). - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnau_ekon/2009_11/pdf/1_1_02.pdf
7. Малік М. Й. Методичні підходи до організації маркетингу інновацій наукоємного ринку агропромислового виробництва / М. Й. Малік // Економіка АПК. - 2005. - № 8. - С. 22-26.
8. Марчук Л. П. Особливості інвестиційно-інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві / Л. П. Марчук // Економіка АПК. - 2007. - № 7. - С. 96-100.
9. Покотилова В. І. Іноваційний розвиток аграрного сектора в умовах НТР / В. І. Покотилова // Інвестиційні пріоритети епохи глобалізації: вплив на національну економіку та окремих бізнес : матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (5-6 березня 2009 р.) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.confcontact.com/2009_03_05/1_pokotilova.htm

10. Сирцева С. В. Фінансово-кредитне забезпечення інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств України / С. В. Сирцева // Економічний простір. - 2010. - № 33. - С. 258-265.

УДК658.152

ТАНАСИЙЧУК Ю.В., аспірант
Уманський національний університет садівництва

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АГРАРНОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Дослідження присвячено актуальним проблемам інноваційного розвитку аграрної сфери, де особливу увагу автор звертає саме на продовольчу безпеку країни та конкурентоспроможність аграрного виробництва. Наведено авторську розробку концептуальних засад реалізації національних інтересів в контексті інноваційного розвитку аграрного виробництва, зроблені висновки щодо необхідності нарощення і реалізації інноваційного потенціалу галузі та удосконалення інноваційної політики в сфері аграрного виробництва.

Ключові слова: інноваційний розвиток, аграрне виробництво, продовольча безпека, інноваційна політика

The study focuses on topical problems of innovative development of the agricultural sector, where the author pays particular attention is on food security and competitiveness of agricultural production. Shows authoring conceptual foundations for the realization of national interests on the innovative development of agriculture, conclusions on the need for augmentation and the innovation potential of improving innovation policy in the sphere of agricultural production.

Keywords: innovation development, agricultural production, food safety, innovation policy

Постановка проблеми. Все більшої актуальності набуває інноваційний розвиток аграрної сфери в контексті продовольчої безпеки країни, що пов'язане не тільки з проблемами реалізації науково-технічного потенціалу, модернізації аграрної економіки, нарощенням кадрового потенціалу, нанотехнологіями, трансфером технологій тощо, а й з забезпеченням стабільності на продовольчих ринках країни, гнучкістю та адаптацією державної аграрної політики до викликів світової економіки та тенденцій світових продовольчих ринків, зниженням проблем сезонності та ризиків аграрного виробництва та доступністю екологічно чистих продуктів для населення, тобто с проблемами продовольчої безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом проблеми інноваційного розвитку та продовольчої безпеки країни знаходяться в центрі наукових дискусій відомих вчених: Гришовой І.Ю., Кужеля В.В., Замлінського В.А., Лупенка Ю.О., Маліка М.Й., Непочатенко О.О., Крюкової І.О., Чирви О.Г., Топіхи В.І., Лагодієнка В.В., Наумова О.Б., Єпіфанової І.М., Шубравської О.В., Мармуль Л.О., Жука М.В., Ткач В.В., Немченка В.В., Стоянової-Коваль С.С. та інших [1-10].

Метою дослідження є аналіз теоретичних та практичних аспектів проблем інноваційного розвитку аграрного виробництва та вивчення впливу механізмів інноваційного розвитку аграрної сфери на забезпечення продовольчої безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Усталений розріст аграрної сфери України можливий при умові досягнення певного ступеня відтворю-

вальних процесів, що в змозі забезпечити не тільки тактичні цілі тимчасової стабілізації пріоритетних напрямів та галузей її розвитку, але і стійке нарощення масштабів аграрного виробництва та конкурентоспроможних видів продукції.

Термін «продовольча безпека» в аграрній економіці з'явився відносно недавно, більш вживаним був термін «забезпеченість продовольством». З англійської мови поняття "food security" перекладається як "продовольча забезпеченість" або «продовольча захищеність», що, на наш погляд, більш точно віддзеркалює її економічний зміст. В теперішній час більшість закордонних експертів, що вирішують проблеми продовольчої захищеності, схиляються до думки, що незалежній державі необхідно забезпечити внутрішнє споживання продовольства на рівні 65-70 % за рахунок власного аграрного виробництва, що неможливо без інноваційної моделі розвитку.

Безсумнівно залежність продовольчої безпеки від інноваційного розвитку національної економіки нашої країни доводять відомі вчені. Так, наприклад Немченко В.В. вважає, що продовольча безпека залежить від багатьох факторів: в першу чергу від можливості використання інноваційних технологій; рівня розвитку аграрного сектора, включаючи особисті підсобні господарства; розвитку харчової промисловості; рівня експортно-імпорتنних операцій; рівня купівельної спроможності та культури населення; фінансових можливостей підприємств; матеріально-технічного забезпечення та інвестиційної привабливості підприємств АПК; підтримки